

ENFLASYON VE DÖVİZ TEHLİKELİ VİRAJDA.. (63)¹

Mustafa Sönmez²

Özet

2020'nin ikinci çeyreğini yüzde 10 dolayında küçülerek kapatan Türkiye ekonomisi, üçüncü çeyrekte zorlama unsurlarla, ucuzlatılmış ve genişletilmiş kredi hacmi, bastırılmış döviz kuru ile canlandırılmak istendi ve bu hesapsız ısınma, üçüncü çeyrekte görece bir canlanma yarattıysa da son çeyreğe önemli kırılma noktaları taşıdı.

2020'nin üçüncü çeyreğinde sanayi üretiminde yüzde 4 dolayındaki artış, yine üçüncü çeyrek GSYH'nin artışının aynı oranda gerçekleşmesini sağlamış olabilir. Başka bir ifade ile sanayideki üretim artış oranlarının, çoğunlukla, milli gelirdeki artış oranlarına paralellik arz ettiği anımsandığında üçüncü çeyrek milli gelirin de yüzde 4 oranında artmış olabileceğini söylemek mümkündür. 2020'nin son çeyreğini oluşturan Ekim-Aralık döneminde ise büyüme yerine yüzde 6 dolayında bir küçülme muhtemel görünüyor. Bu da 2020 yılının yüzde 2 küçülme ile tamamlanmasına yol açacak. AKP rejiminin Orta Vadeli Program ya da YEP'te 2020 için öngördüğü hedef, yüzde 0,3 ya da binde 3 büyüme. Bu hedefin tutturulması pek mümkün görünmüyor.

İşsizlik, özellikle gerçek işsizlik ise bütün vahametini koruyor. Resmi işsiz ya da dar anlamdaki işsiz sayısı Temmuz'da 4 milyon 227 bin; işsizlik oranı ise yüzde 13,4 görünürken, iş aramayan umutsuzlar ve eksik istihdamda olanlar dikkate alındığında, geniş anlamda işsiz sayısı 10 milyon 371 bine, gerçek işsizlik oranı da yüzde 29,1'e kadar yükselmiş durumda.

Zorlama büyüme, bir yandan enflasyonu tetiklerken bir yandan da güvensizliği artırarak döviz fiyatlarında artışa yol açtı. Tasarrufların dövize ve altına yönelişi ile birlikte döviz fiyatı kontrolden çıktı.

Altına sığınmanın yanında mevduat olarak döviz seçme bir başka güvenli liman arayışı. Bankalardaki döviz mevduatı 6 Ekim 2020 itibarıyla 156,2 milyar dolara ulaştı. Gerçek kişiler banka mevduatlarının yüzde 58,4'ünü döviz olarak tutuyorlar. Yastık altına çekilen döviz ve altının miktarının giderek artmasının, güvensizlikten kaynaklanan bu yönelişin sorunlarını derinleştirdiği söylenebilir.

İlk 8 ayda cari açık 26,5 milyar doları buldu. Bu açık, Merkez Bankası rezervlerini tarihi boyutta, ilk 8 ayda 39 milyar dolar eritti.

Yılın son çeyreğindeki viraja, tırmanış halindeki sanayici fiyatları ile giren ekonomi, yılın kalan aylarında yüksek enflasyon ateşini yaşayacak. Sanayici fiyatları Ağustos ve Eylül aylarındaki sert artışlarını, önümüzdeki aylarda da sürdürecektir. Bunun, beraberinde özellikle dayanıklı tüketim mallarında hızlı artışlara yol açması kaçınılmaz görünmektedir.

Buna ek olarak iktidar döviz fiyatlarının tırmanışını önleyecek güveni kaybetmiş görünmektedir. TL faiz artışları da döviz dizginlemede etkisiz kalmakta, özellikle içeride ve dışarıda güvensizlik, dövize, altına yönelişi artırmaktadır.

Tırmanışı durmayan döviz fiyatları, önümüzdeki günlerde birçok malın alımını güçleştirebilir ve 1980'den bu yana görülmemiş mal kıtlıkları, yapılamayan ithalat nedeniyle yaşanabilir. Bunu, değil AKP döneminde, 1980 sonrasında yaşamamış toplum için, döviz yokluğu nedeniyle bulunamayan ilaç, enerji başta olmak üzere, çeşitli mal eksikliği, memnuniyetsizlikleri hızla artıracaktır.

Toplumun bu dayanılmaz durumdan çıkmak için politik çözüm arayışları da artacak, erken seçim ihtimali biraz daha güç kazanabilecektir.

¹ Dergimiz için özetlenen Sanayinin Sorunları ve Analizleri 63'ün tam metnine www.mmo.org.tr/yayinlar adresinden ulaşabilirsiniz.

² İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

Türkiye ekonomisi, pandeminin ikinci çeyreğinde yaşadığı yüzde 10 dolayındaki sert gerilemenin ardından, üçüncü çeyrekte ucuz ve bol kredi, döviz fiyatına baskı gibi geçici kaldıraçlarla toparlandı. Ancak, yılın son çeyreğine önemli kırılmalıklar taşındı.

Üçüncü çeyrek toparlanması için kullanılan bastırılmış kurun yeniden sıçraması, talepte artış, hem üretici yani sanayici fiyatlarında, hem de tüketici fiyatlarında yeni bir tırmanış rallisini başlattı. Ekonomi yılın son çeyreğine, tırmanan bir enflasyonun yanında, güvensizlik artışının da etkisiyle, döviz kurunda hızlı yükseliş temposuyla girdi. Bunun tehlikeli bir viraj olduğu ve iktidarın virajı kolay kolay almayacağı, derin kırılmalara yol açacağı yönünde güçlü bulgular var. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine duyulan güvensizliğin artmasıyla, bu virajda vahim kazalar yaşanabilir.

Sanayi üretimi ve GSYH

Pandeminin ilk iki ayı olan Nisan ve Mayıs'ta kapanan, Haziran'da ise "normal"e açılan ekonomi, Haziran'daki canlanmaya rağmen, ikinci çeyreği yüzde 10'a yakın bir Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) küçülmesi ile kapadı.

Canlanma, ucuz ve bol kredi, bastırılmış döviz fiyatı ile zorlanarak üçüncü çeyreğe, yani Temmuz, Ağustos, Eylül aylarında denendi. Ekonominin, dolayısıyla GSYH'nin omurgasını oluşturan sanayi üretimi, üçüncü çeyrekte, yani, Temmuz- Eylül döneminde görece canlandı. Eylül sanayi üretim verileri henüz gelmemiş olsa da 2020 üçüncü çeyreğinde GSYH'de bir toparlanma kayıtlara geçti. Üçüncü çeyreğe ait Temmuz'da sanayi üretimi yüzde 4,5, Ağustos'ta ise yüzde 10,4 arttı.

Üçüncü çeyrekte sanayinin genelinde yüzde 4 artış yaşandığı tahmin edilebilir. Bu da, GSYH'de üçüncü çeyrekte yüzde 4 dolayında bir artış tahminine imkan tanıyor.

Sanayinin alt dallarına bakıldığında, üçüncü çeyreğe ait Temmuz, Ağustos aylarının ortalaması olarak, otomotivdeki sert gerilemenin bu aylarda görece toparlandığı, yine dayanıklı tüketim malları üretiminde görece toparlanmalar yaşandığı, tekstil ve giyimde, mobilyada, demir çelik ağırlıklı ana metal, kimya ürünleri, kağıt ürünleri alt dallarında görece iyileşmeler olduğu gözlenebiliyor. Bunların etkisiyle, üçüncü çeyrekte sanayinin yüzde 4 dolayında üretim artışı gerçekleştirdiğini tahmin etmek yanlış olmayacaktır.

2020'nin üçüncü çeyreğinde sanayi üretiminde yüzde 4 dolayındaki artış, yine üçüncü çeyrek GSYH'nin artışının aynı oranda gerçekleşmesini sağlamış olabilir. Başka bir ifade ile sanayideki üretim artış oranlarının, çoğunlukla, milli gelirdeki artış oranlarına paralellik arz ettiği anımsandığında, üçüncü çeyrek milli gelirinin de yüzde 4 oranında artmış olabileceğini söylemek mümkündür.

2020'nin son çeyreğini oluşturan Ekim-Aralık döneminde ise büyüme yerine küçülme kaçınılmaz görünüyor. Bu sava temel oluşturan ilk olarak 2019 son çeyreğinin yüksek performansı. "Baz etkisi" denilen bu etken, geçen yılın katma değer üretimini, bu yılın son çeyreğinde yakalamanın zor olduğunu gösteriyor. Buna ek olarak, Ekim ayından itibaren iç talepte bir daralma başladığı gözleniyor. İzleyen aylarda da sürmesi muhtemel bu daralma, faizlerin yeniden artırılmış olması ile de ilgili. Kredi faizlerinin yeniden artırılmasıyla beraber, tüketici kredisi

kullanımının sert biçimde düştüğü, her hafta gözlenebiliyor. Enflasyonun tırmanışı ve yıllık olarak yüzde 12'ye yaklaşması karşısında, işi-geliri olanların gelirlerindeki artışın enflasyonun gerisinde kalması ve görece yoksullaşma da talebi düşürücü bir etken. Pandemide toplumun sosyal yardımdan, destekten mahrum kalması da talebi düşürücü etkiye sahip. Bunların yanı sıra, ihracatta bir açılma olmadığı, tersine S. Arabistan'ın başlattığı ve özellikle Mısır'ın örgütlemeye çalıştığı bir Arap ülkeleri boykotu gözetildiğinde, yeni kayıplar olacağı söylenebilir. Pandeminin kontrol altına alınamamış olması ve yeni karantina ihtimallerini artırması da turizm başta olmak üzere, birçok hizmet sektöründe yeni kan kayıplarının sinyallerini gönderiyor.

Dolayısıyla, son çeyrekte milli gelirde sert düşüşlerin yeniden yaşanabileceği anlaşılıyor. Ve de 2020'nin son çeyreğinde GSYH'de yüzde 6 dolayında bir küçülme olması muhtemel görünüyor.

Bu da 2020 yılının yüzde 2 küçülme ile tamamlanmasına yol açacak. AKP rejiminin Orta Vadeli Program ya da YEP'te 2020 için öngördüğü hedef yüzde 0,3 ya da binde 3 büyüme. Bu hedefin tutturulması ise pek mümkün görünmüyor.

Döviz fiyatının seyri ve gelecek

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişin tarihi olan 2018 Haziran'ından sonra, özellikle sert türbülanslara maruz kalan döviz fiyatlarındaki dalgalanmanın, önüne başlangıçta TL faizleri artırılarak sonrasında da Merkez Bankası'nın rezervleri piyasaya vererek fiyatı bastırması şeklinde geçilmeye çalışıldı. Ne var ki, bu bastırmada kul-

lanılan rezervler eriyince fiyatlar hızla yükseldi. Yeniden TL faizlerini küçük oranlarda artırma ile fiyat artış temposu yavaşlatılmak istense de dövize talep çok güçlü ve arz yetersiz kaldı. Bu durum, döviz fiyatının geriletilmesini zorlaştırıyor ve her artış puanı, ekonomiyi hızla tehlikeli eşiklere getiriyor. Özellikle bu yılın son çeyreği ve 2021 yılı önemli döviz kıtlıklarıyla beraber, 1980'den bu yana yaşanmamış durumları Türkiye'ye yaşatabilir.

2018 Ağustos'unda ABD ile yaşanan, Rahip Bronson geriliminin de köpürttüğü döviz türbülansı, takip eden ayda TL faizlerinin 6,5 puan dolayında sert biçimde artırılması ile ancak yatıştırılabildi. Devamında ekonominin üççeyrek üst üste küçülmesi ile azalan döviz talebi, fiyatı da belli bir yerde dengelemişti. 2019 son çeyreği ve 2020 ilk çeyreğinde ekonomiyi ısıtma, canlandırma çabaları, bir yandan TL faizlerin düşürülmesi ve kredi musluklarının açılması bir yandan da dövizin aşağı doğru itmekle gerçekleştirilmek istendi. Bunun için de Merkez Bankası döviz rezervleri, kamu bankaları üstünden piyasaya verildi. Bu yolla piyasa fiyatına göre ucuzlatılmış dövizden, döviz açığı olan ve çoğu AKP'nin altyapı, enerji vb. mega projelerini üstlenmiş firmalar yararlandı. Bunlar, kamu bankaları üstünden aldıkları dövizler ile döviz açıklarını daraltdılar. Bu firmaların 2017'de döviz açıkları 211 milyar dolara kadar çıkmıştı. 2019 Temmuz ayına gelindiğinde açıklarını ancak 186 milyar dolara indirebilmişlerdi. Dövizin bastırıldığı dönemde açıklarını 24 milyar dolar azaltan firmaların 2020 Temmuz ayı açıkları 162 milyar dolara düştü.

Bastırılmış dövizden, Türkiye'den çıkma arayışındaki yabancılar da yararlandı ve hisse senedi, devlet kağıdı

yatırımlarını dövize çevirip çıktılar. Bastırılan döviz, TL'den dövize ve altına geçmek isteyenler için de fırsat yarattı. Tasarruf sahibi bu dövizden faydalandı. Güvenli liman olarak altına yöneliş, altın ithalatçılara bu fiyattan ithalat şansını da sağlamış oldu.

Altına hücum ve yastık altı

2020 Ocak-Ağustos döneminde altın ithalatı yüzde 119 artarak 16,1 milyar dolara yükseldi. Yine aynı dönemdeki altın ihracatı yüzde 22,2 azalarak 5,4 milyar dolara indi. Sonuçta 8 ayda 10,4 milyar dolarlık net altın ithalatı için döviz harcandı.

Net altın ithalatı 2019 yılının ilk 8 aylık döneminde sadece 342 milyon dolarıydı. Dolayısıyla cari açığın 10 milyar dolarlık kısmı, altın ithalatındaki artıştan geldi.

Altına hücumun nedeni yurtiçi yerleşiklerin altın talebindeki hızlı artış oldu.

Altının dünya fiyatları dolar bazında hızlı bir tırmanışa girdi ve pandemi de buna hızlandırıcı bir etki yaptı. Bunun yanı sıra TL'deki değer kaybı da dünya getirisinin üzerine eklendi. 8 aylık dönemde altının dünya fiyatı yüzde 29 artarken, gram altının Türkiye'deki fiyatı yüzde 61 düzeyinde yükseldi. Bu tırmanış, altın ticaretine yatkınlığıyla bilenen yerleşik tasarruf sahiplerini altına yöneltti.

Tasarruf sahiplerini altına iten nedenlerin başında, hızlı düşüşle TL faiz oranlarının enflasyonun altına inmesi, yani negatif faiz gerçeği oldu. Enflasyon çift haneli rakamlarda, yüzde 12'ye vururken ortalama mevduat faizinin neti yüzde 6,3'e kadar geriledi. Gerçekleşen enflasyona göre 4-5 puanlık negatif faiz karşısında altına

yöneliş daha akılcı bulundu. Enflasyon karşısında TL faizinin bu kadar geride kalması ve buna tepki olarak altına, dövize yöneliş, en son 1980 öncesinde bu ölçüde bir eğilim olarak yaşanmıştı.

Altına sığınmanın yanında mevduat olarak döviz seçme, bir başka güvenli liman arayışı oldu. Bankalardaki döviz mevduatı 6 Ekim 2020 itibarıyla 156,2 milyar dolara ulaştı. Bu, 2019 sonunda 140 milyar dolar, 2018 sonunda ise 114 milyar dolardı.

2020'de, gerçek kişiler banka mevduatlarının yüzde 58,4'ünü döviz olarak tutuyorlar. 2019'da bu oran yüzde 52, 2018'de yüzde 47 dolayındaydı. Bu arada, bu sayıların bankalardaki döviz olduğu unutulmamalı. Bankalardan yastık altına, özel kasalara çekilmiş döviz miktarı bu tutara dahil değil ve AKP rejiminin yaydığı güvensizlik ortamında bu yastık altı tutar, hiç de küçümsecek boyutta değil. Yastık altına çekilen döviz ve altının miktarının giderek artması, güvensizlikten kaynaklanan bu yönelişin sorunlarını derinleştirdiği söylenebilir.

Dövizdeki tırmanış ve Maliyet Enflasyonu

Dövizdeki her tırmanışın, anında sanayici fiyatlarını etkilediği, buradan da tüketici fiyatlarına geçişliliği biliniyor. 2018'deki döviz türbülansı, sanayici enflasyonu, ardından tüketici enflasyonunu yüzde 25-30 bandına kadar çıkarmıştı.

Ağustos 2020 başlarına kadar bastırılan döviz fiyatının bu tarihten itibaren kontrol edilemez oluşu ile birlikte özellikle Ağustos ve Eylül Yİ-ÜFE, yani sanayici fiyatlarında hızlı tırmanışlara yol açtığı görülebiliyor.

Yİ-ÜFE (2003=100) 2020 yılı Eylül ayın-

da bir önceki aya göre yüzde 2,65, bir önceki yılın aynı ayına göre %14,3 artış gösterdi. Sanayici fiyatları Ağustos ayında da yüzde 2,4 artış göstermiş, yıllığı yüzde 11,4'e taşımıştı. Son iki ayın sanayici fiyatlarındaki artışını, izleyen aylarda benzer oranlarda artışların izlemesi çok mümkün. Başta dayanıklı tüketim malları, ara ve yatırım malları üretiminde ithal girdiye, ara mala bağımlılık, dövizdeki her artışın maliyetlere yansımaya yol açıyor ve sanayicinin kısa vadede bundan kaçınması neredeyse olanaksız. 2018 Eylül'ünde sanayici fiyatlarının bir ayda yüzde 11 arttığı ve yıllığının yüzde 46'ya ulaştığı hatırlardadır.

Sanayici fiyatlarında Eylül itibarıyla yıllık artış yüzde 14,3'e ulaşırken imalat sanayiindeki artışın yüzde 15,5 ile 1 puandan fazla yukarıda seyrettiği görülüyor. Merkez Bankası, aylık fiyat artışı değerlendirmesinde şöyle demektedir; "Üretici fiyatlarında gözlenen bu artışta döviz kuru gelişmelerinin belirleyici olduğu değerlendirilmektedir. Petrol ve ana metal hariç imalat sanayi fiyatlarının mevsimsellikten arındırılmış eğilimi bu dönemde belirgin ölçüde yükselmiştir".

İmalat sanayinin alt dallarında bazı sektörlerde artışlar daha yüksek. Örneğin demir-çelik üretiminin ana gövdesini oluşturduğu ana metallerdeki yıllık artış yüzde 26'yı bulurken otomotivdeki yıllık artış yüzde 24,5'u bulmuş durumda. Bunlar, ithal girdi bağımlılıkları yüksek sektörler. Yine aynı özellikteki makina imalat, beyaz eşya ve elektrikli cihaz üretiminde de fiyat artışları yıllık yüzde 20 dolayında. Tekstil ve plastik-kauçukta da yıllık sanayici fiyatları yüzde 16-17 oranında artarken gıdadaki sanayici fiyatları, yüzde 15 olarak gerçekleşti.

Sanayici fiyatlarında düşük seyir daha çok ithalata bağımlılığı düşük sektörlerde ve dünya fiyatları düşük seyreten üretim alanlarında oldu. Mobilya, İnşaat malzemeleri, giyim ve ağaç sektörlerinde fiyat artışları ortalamanın altında hatta tek haneli arttı. Dünyada ham petrol ve doğalgaz fiyatlarının düşük seyri nedeniyle petrol ürünleri ve elektrik üreticilerinin fiyatları 2020 Eylül ayında 12 ay öncesine göre artmadı, azaldı.

Eylül sanayici fiyat artışının tüketici enflasyonuna belli ölçülerde yansıdığını, izleyen aylarda yeni geçirgenlikler olacağını söylemek mümkün. Yıllık enflasyon, dayanıklı mal ve diğer temel mallarda yükselirken giyim ve ayakkabı grubunda geriledi. Temel mal grubu enflasyonundaki artışın sürükleyicisi dayanıklı mallar olmuş; bu artışta ise döviz fiyatları ve talep koşulları belirleyici olmuştur.

Dayanıklı mallarda fiyat artışları alt kalemler genelinde hızlanarak devam etti (aylık yüzde 3,70). Bu gelişmede beyaz eşya (yüzde 7,14), otomobil (yüzde 4,11) ve mobilya (yüzde 3,30) grupları öne çıktı. Otomobil fiyatlarındaki artışta matrah ve ÖTV değişikliklerinin de etkili olduğu görüldü. Giyim ve ayakkabı grubunda fiyatlar mevsimsel ortalamalara kıyasla oldukça zayıf bir seyir izleyerek yataya yakın seyretti, yıllık enflasyon yüzde 6,79'a geriledi. Eylül'de, diğer temel mal grubu fiyatları birikimli döviz kuru etkilerine bağlı olarak yüzde 1,54 arttı.

Cari Açık ve dış borçlar için döviz

Türkiye'nin yakın geleceğinde en önemli tehditlerden biri tırmanan enflasyon iken cari açığın finansmanı ve kısa vadeli borç yükümlülüğünün ihti-

yacı olan döviz eksikliği, bir diğer ağır tehdit niteliğinde. GSYH'de 2018'den bu yana anlamlı bir büyüme yakalayamayan, bu yıl da muhtemelen küçülecek olan ekonominin döviz açığı, yani ödemeler dengesi açığı ilk 8 ayda 26,5 milyar dolara ulaşmış durumda. Aynı döneme ait açık 2018'de 29 milyar doları geçmişti; 2019'da ise ekonomi daraldığı ve dünya enerji fiyatları da gerilediği için cari denge 5 milyar dolar fazla verdi.

2020'de ekonomi daralma eğiliminde iken cari açığın 8 ayda 26,5 milyar doları bulmasında altın ithalatı önemli bir etken oldu. Açığın yarısı, altın ithalatından kaynaklandı.

Bunun yanında taşımacılıktan elde edilen net gelirin 2019'un ilk 8 ayına göre yüzde 50, turizmden elde edilen net gelirin yine 2019 ilk 8 ayına göre yüzde 75 gerilemesi, cari açığın büyümesinde önemli etkenler oldular. Buna, ihracatta yüzde 15 gerilemeyi de eklemek gerekir.

Cari açıktaki tırmanış kadar açığın finansmanında şemsiyenin ters dönmesi bu dönemin en önemli ayırıcı özelliklerinden birisidir. Türkiye geçmiş yıllarda da yüksek cari açıklar veriyordu ama özellikle dış sermaye girişi ile açıkları çevirebiliyordu. Son 3 yılda bu çark işlemez durumda. 2018'in ilk 8 ayında verilen 29 milyar dolarlık açığın ancak 2 milyar doları dış kaynak ile finanse edilirken, Merkez Bankası rezervleri 13 milyar dolar eridi, açığın kalanı da "net hata noksan" kaleminde yani kayıtsız sermaye girişinden karşılandı.

2019'un aynı döneminde cari açık değil, 5,3 milyar dolar cari fazla verildi ve dış kaynak girişi sifıra yakınken, kayıt dışı 1,5 milyar dolar çıkışa rağmen

TCMB rezervleri 4 milyar dolar arttı. Buna karşılık 2020 Ocak- Ağustos dönemi açığı 26,5 milyar dolara çıktı. Dış kaynaktan giriş değil çıkış gözlendi ve ilk 8 ayda sermaye çıkışı 4 milyar dolara ulaştı. Buna, net hata noksandana 8 milyar dolar çıkış eklendi ve cari açıkla birlikte oluşan 39 milyar dolarlık açık, Merkez Bankası rezervlerinden karşılandı. Merkez Bankası kaynaklarında bu büyüklükte erime, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez yaşandı. Dolayısıyla bu, bir kırılmadır.

AKP'nin ilk iktidar yılı olan 2003'ten 2012 sonuna kadar, yani ilk 10 yılda 329 milyar dolara yakın cari açık verilmişti. Aynı dönemde yoğun dış kaynak akışı oldu. Özelleştirmelerden gelen, özellikle bankacılık sektörüne giren doğrudan yabancı sermayenin yanında borsaya girişler ve kolay kredi borçlanmaları ile Türkiye'ye AKP'nin ilk 10 yıllık iktidarında 380,5 milyar dolar yabancı kaynak girişi oldu. Yani sıra 16 milyar dolar da kayıtlı olmayan sermaye girdi. Böylece, 329 milyar dolarlık cari açık finanse edildiği gibi rezervlere de yaklaşık 68 milyar dolar katkı sağlandı. Bu "Dolça vita-tatlı hayat" döneminde, dolar kuru da ancak 10 yılda 1,50 TL'den 1,80 TL'ye gelerek yüzde 20 arttı.

AKP'nin ikinci dönemi, dünyada likiditenin çekilmeye başladığı 2013'te başladı. Bol ve uçuk dış kaynak dönemi geride kalınca, cari açığı kolayca finanse etmenin de imkanı daraldı. 2013-2020 Ağustos arasında cari açık 228 milyar dolar iken 188 milyar dolar dış kaynak girdi. Bu 40 milyar dolarlık farka yaklaşık 13 milyar dolar da kayıt dışı sermaye çıkışı eklenince Merkez Bankası rezervleri 53 milyar dolar azaldı. Bunun sadece 39 milyar dolarının yani yüzde 73'ünün 2020'nin ilk 8 ayında yaşanması, içinden geçtiğimiz

konjonktürün önemini yeterince anlatıyor. Şemsiyenin ters döndüğü bu yıllarda dolar kuru da 1 TL'den 6,81 TL yıllık ortalamaya çıkarak yüzde 256 artış gösterdi.

Finansman sorunu cari açık ile sınırlı değil. Yanı sıra kısa vadeli borç yükümlülükleri için de döviz gerekli. Merkez Bankası verilerine göre, 2020 Ağustos ayı itibarıyla vadesine 12 ay kalan borç tutarı 181 milyar dolar dolayında. Bu borcun 42,5 milyar doları kamunun. Katar'dan yapılan swap işleminin yarattığı dış borç ile de Merkez Bankası'nın kısa vadeli borcu 21 milyar dolar görünüyor. Kısa vadeli borçların 118 milyar doları ise özel sektörün. Bunun 65 milyar dolarının reel sektöre ait olması önemli.

Merkez Bankası rezervleri ile kısa vadeli borçların ne kadarının karşılanabileceği, ülkenin borç ödeme kapasitesini anlamak açısından önemli. Vadesine 12 aydan az kalmış 181 milyar dolarlık borçların, Merkez Bankası'nın 84 milyar dolar görünen brüt rezerv ile yüzde 47,4'ünü karşılamak mümkün. Bu oran 2019'da yüzde 62 görünüyordu. Önemli bir gerileme var.

Rezervlerin kalitesi de tartışmalı; swap dolgusu dikkat çekici boyutta. TCMB verilerine göre, swap borçları 2017'de 1 milyar dolar iken 2020'de 64 milyar dolara ulaştı. Bunun 20 milyar dolar kadarı Katar ile Çin'den, kalanı içerideki bankalardan yapıldı. Swap dolgusu olmasaydı TCMB 53 milyar dolar açık pozisyona sahip olacaktı. Bu kalitesiz rezerv durumu, uluslararası kuruluşlar, dış medya ve IMF tarafından yakından takip ediliyor ve Türkiye risk priminin (CDS) seyirinde etkili oluyor. Türkiye'nin dış borçlarını geri ödeme (temerrüt)

riskini gösteren CDS (Kredi temerrüt sigortası) 16 Ekim itibarıyla, bir önceki haftaya göre yüzde 1 oranında artarak 515,25'ten 520,2'ye yükseldi.

Türkiye'nin riski son bir ayda yüzde 1,53, son bir yılda yüzde 34,3 oranında arttı.

Sonuç

2020'nin ikinci çeyreğini yüzde 10 dolayında küçülerek kapatan Türkiye ekonomisi, üçüncü çeyrekte zorlama unsurlarla, ucuzlatılmış ve genişletilmiş kredi hacmi ve bastırılmış döviz kuru ile canlandırılmak istendi. Bu hesapsız ısınma, üçüncü çeyrekte görece bir canlanma yarattıysa da son çeyreğe önemli kırılanlıklar taşıdı.

Zorlama büyüme, bir yandan enflasyonu tetiklerken bir yandan da güvensizliği artırarak döviz fiyatlarında artışa yol açtı. Tasarrufların dövize ve altına yönelişi ile birlikte döviz fiyatı kontrolden çıktı. Oluşan cari açık, Merkez Bankası rezervlerini tarihi boyutta, ilk 8 ayda 39 milyar dolar eritti.

Yılın son çeyreğindeki viraja, tırmanış halindeki sanayici fiyatları ile giren ekonomi, yılın kalan aylarında yüksek enflasyon ateşini yaşayacak. Buna ek olarak tırmanışı durmayan döviz fiyatları, birçok malın alımını güçleştirebilir ve 1980'den bu yana görülmeyen mal kıtlıkları, yapılamayan ithalat nedeniyle yaşanabilir. Bu, değil AKP döneminde, 1980 sonrasında bunu yaşamamış toplum için, dövizsizlik nedeniyle bulunamayan ilaç ve enerji başta olmak üzere, çeşitli mal eksikliği, memnuniyetsizlikleri artıracaktır. Toplumun bu dayanılmaz durumdan çıkmak için politik çözüm arayışları da artacak, erken seçim ihtimali biraz daha güç kazanabilecektir. ◀◀